Lokalhistorisk forening for Sønderhald kommune

Årskrift
1987

Disse romanske sten så vi på sommerturen.

Nærværende årsskrift for 1987 er trykt i 500 eksemplarer og udgivet af Lokalhistorisk forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnsarkiv.

Eftertryk af årsskrift - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Årskriftets tekst og illustrationer er tilrettelagt af et redaktionsudvalg bestående af Jørgen Michaelsen, Else Lund og Vibeke Nielsen (ansv.).

Layout, sats, repro og tryk: Auning Bogtryk & Offset ApS.

Ekspedition: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers (tlf. 06 49 13 40).

ISSN 0109-4017

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 3
Landboliv i Årslev på reformtiden 5
Virring kirke 19
Den vilde greve 29
Årets gang 34

Forord

Alvorlig taler ved alfarvej
med grønsvær tækket de gamles grave,
Henfarne slægter - forglem dem ej!
i arv de gav dig en ædel gave.
Henfarne slægter
i landets marv
sig ej fornægter
Bevar din arv!

Dagene går, ugerne går, og pludselig er der gået et år. Hvad har man så nået i dette år, kunne det have været udnyttet bedre, skulle vi, eller kunne vi have opnået mere? Det er nogle tanker,som vi gør os, når vi arbejder med arkivalier, forsker i slægten eller i by- og lokalhistorie.
På vores lille arkiv her i Auning vil vi gerne invitere jer til at kigge indenfor og yde jer råd og vejledning.
Vil man vide noget om sin slægt, ja, så har vi kirkebøgerne og folketællingslisterne. Får man først begyndt i det rigtige spor, er der meget at arbejde videre med, og kommer man først i gang, ligger der mange spændende opgaver forude.

Ejvind Rygaard

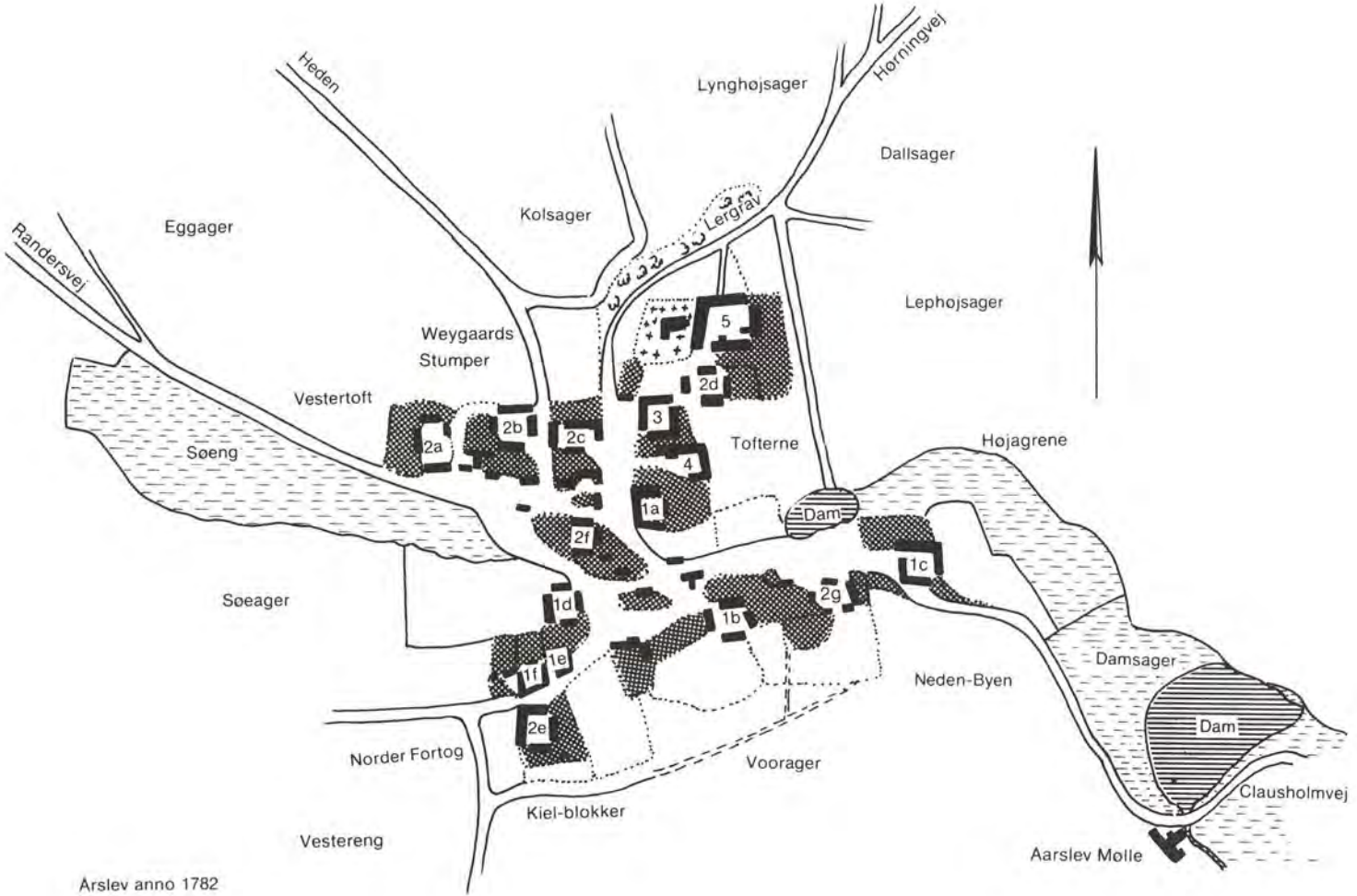
Heden
Lynghøjsager
Hørningvej
Dallsager
Eggager
Kolsager
Lergrav
Randersvej
Lephøjsager
Weygaards
Stumper
5
2d
Vestertoft
2b
2a
2c
3
Tofterne
Højagrene
Søeng
4
1a
Dam
2f
1c
Søeager
1d
2g
1b
1f
1e
Damsager
Neden-Byen
Dam
2e
Norder Fortog
Voorager
Clausholmvej
Kiel-blokker
Vestereng
Aarslev Mølle
Årslev anno 1782

Landboliv i Årslev på reformtiden.

Af ELSE LUND, ASSENTOFT

I 1988 når vi - skulle nogen være i tvivl om det? - til 200-året for stavnsbåndets ophævelse. Der vil ske meget i den anledning, både i retning af festligheder og gennem bøger og artikler om emnet. Hvad kunne vel være mere naturligt, end at også dette skrift bragte en artikel, hvor emnet vel skulle anskues ud fra den lokalhistoriske synsvinkel her i Sønderhald, som man mange andre steder vil gøre det med hver sin lokalitet som indfaldsvinkel. Her har vi imidlertid valgt at gå en anden vej. Vi vil fortælle lidt om tilværelsen i den periode for ca. 200 år siden. Ikke systematisk for alle de 8 sogne der 182 år efter de store begivenheder skulle blive til Sønderhald Kommune, men for et af dem, Årslev, fordi der nu er noget materiale ved hånden netop derfra. Måske vil vi senere følge det op m.h.t. andre lokaliteter inden for vores område.

Med folketællingen 1787 som udgangspunkt og med hjælp fra forskellige andre kilder, skifter, fæstebreve, skøder, brandforsikringens synsprotokol og indberetninger til biskoppen, vil vi prøve at give et lille indtryk af, hvordan tilværelsen var i Årslev sogn omkring tiden for stavnsbåndets ophævelse.

Vi begynder i præstegården og følger derefter urets gang rundt i byen. I præstegården træffer vi sognepræsten Hr. Frederik Kristian Hviid, der, før han kom til sognet i 1773, var kapelpræst og huslærer på Clausholm, hans hustru Anne Trap Friis og deres to små piger. Her er endvidere et stort folkehold, nemlig 4 karle og 5 piger.

Hr. Hviids forgænger i embedet, Laurids Nielsen Brunov skriver i en indberetning 1772 om Årslev kald bl.a.: »Det tiende-ydende hartkorn til præsten er af Årslev sogn 103 tdr. fordelt på 15 gårde plus Eistrupgården, samt en del huse, men da indavlen i Årslev er mådelig, er tienden også kun ringe, højst 3 mark. 1) Kvægtienden er også, formedelst svaghed på får og fæ og dyrtid på korn, meget ringe, så den beløber sig ikke til 2 skilling pr. td. hartkorn både midsommer og efter høst. Offer ved de tre store højtider kan endnu være 36 rigsbankdaler, men formindskes idelig ved den tiltagende fattigdom iblandt almuen. St. Hans renten er kun et pund ost fra

hver td. hartkorn efter loven, til jul kun een levende gås fra hver helgård og til påske en snes æg. Biindtægter ved bryllup, barnedåb o.a. er meget ulige, men kan det ene år med det andet beregnes til 30 á 50 rbdl.« Videre hedder det: »Præstegården er fri og af mig indkøbt for 500 rbdl., men med nogen bekostning forbedret. Den består af fire længer: Den søndre som er våningshus (stuehus) er på 25 fag 2), og derved en korsstue mod nord på 4 fag. Det østre hus er fæhus og fåresti på 13 fag. Den nordre længe, 25 fag, er lade og lo. Mod vest en længe på 18 fag til gæstekammer, tørvehus og vognport. Desuden en svine- og gåsesti midt i gården på 4 fag, og i haven et lysthus på 2 fag. Øst og syd for præstegården er der en vel indhegnet træ- og urtehave, grunden er dog for det meste skarp og stenet. Mangel på hø og foder træffes jævnligt, når man holder fuld besætning, og ikke tager noget af tienden ind på kærven.«

Næste gård er en fæstegård under stamhuset Brusgård. Her bor fæstebonde Kristian Jørgensen og hans kone Kristine Jensdatter Konggård; de er nygifte, og Kristian har lige overtaget fæstet efter sin svigerfader Jens Konggård, som stadig bor på gården med sin kone og to døtre. Gården er, som næsten alle øvrige gårde og huse i byen, opført af egebindingsværk med lerklining imellem, spær og lægter er af fyr og tagdækningen er af rughalm.

Daniel Jensens gård i Årslev.

Vi går videre til næste gård. Her bliver vi modtaget af fæstebonde under Clausholm gods Daniel Jensen og hans kone Mette Nielsdatter. De har en lille pige på 1 år. Gården består, som de fleste i byen, af fire længer. Stuehuset er mod nord med

enderne vendt øst-vest. I dagligstuen består møblementet af et bord med to bænke, en slagseng, en vugge, en mælkehylde og under loftet fire hylder, to træstole. Alt af fyrretræ, undtagen bordet der er af asketræ med egetræsfod. Ligeledes er her to alkovesengesteder med sengeklæder samt hvid- og blåternet forhæng. Endvidere er her et stueur og til opvarmning en bilæggerovn af jern.
I den øverste stue står to stolpesenge med gardiner om, en egekiste hvori manden har sine gangklæder, et gammelt standskab af fyrretræ og to nye egetræsskabe. Desuden et bord og fire stole samt to gamle egetræsskrin.
I bryggerset er der en kobberkedel i gruen, et dejgtrug, to egetræskar, to små ovale kar, en balje af fyrretræ, en kobber- og en messingkedel, en gammel tønde og en kærne. To spande og to stripper (stavkar med hank), en øltønde, en håndkværn, tre jerngryder og en pande.
I et kammer ved dagligstuen står der kun en lille balje og tre fyrretræshylder med tre glasflasker.
På gården bor der også den tidligere fæster Niels Nielsen og hans kone, som det fremgår af Daniel Jensens fæstebrev, hvori det bl.a. hedder: »Mathias Wilhelm von Hvidtfeldt til Clausholm har fæstet til Daniel Jensen fra Trustrup, som i 11 år har stået landsoldat for Clausholm gods, sidst under det Riberske infanteri regiment 8. afdeling nr. 131, den gård i Årslev sogn og by som Niles Nielsen sidst i fæste og brug har haft, men som han nu formedelst hans ikommende fattige omstændigheder ej længere kunne bestride.
Han skal svare landgilde og arbejdspenge, som ialt er 15 rdl. 3 sk., hvormed han for eftertiden skal være fritaget for alt hoveri til godset, bortset fra en enkelt rejse til Århus eller lige lang vej, når det behøves.
Endelig forbinder han sig til at give Niels Nielsen og hustru fri husværelse i gårdens tilsluttede udhus, så længe de lever.

Underskrevet på Clausholm 4. januar 1786.«

Få meter vest for Daniel Jensens gård er skolen beliggende. Den blev opført omkring 1735 af kaptajn Rosenkrantz til Brusgård og forvalter Thornsohn på Tustrup og var da på 6 fag. I 1787 er skolens hele bygning på 7 fag. Heri er der, foruden skolestue, også beboelse, fåresti og tørvehus.
Det hed sig i 1802: »Skolen i Årslev er for lille, for mørk og ligger på et uheldigt sted i skolehuset, da enhver, som har noget at bestille med skoleholderen og hans familie, må gennem skolen.«
Skoleholderen er nu, i 1787, Søren Brønnum. Han og hans kone Anne Jørgensdatter har to drenge og en lille tjenestepige på 13 år. Søren Brønnum har ikke været nogen helt dårlig lærer, for i »Prisbelønnede landbrugere i Østjylland 1774-1799« står der: »Skoleholder Søren Brønnum til Årslev skole ved Randers har i de tre sidstafvigte vintre undervist 6 drenge i regning og skrivning, som og efter de indsendte prøver deri har gjort temmelig god fremgang. Desuden har han 6 andre,

Årslev skole malet af Viggo Jensen i 1890.

som lærer at skrive. Ham tillægges den for 1788 udlovede anden præmie af 10 rdl.« Og videre i 1794: » Søren Brønnum i Årslev skole tilkendes en præmie af 10 rdl. Han har nemlig i 3 til 4 år undervist en del bønderdrenge i skrivning og af deres skrift indsendt 7 prøver, som er temmelig velskrevne.« Så for drengene i Årslev har det ikke set helt så skidt ud, som det gjorde 46 år tidligere. Her berettes det nemlig i 1742: » ... at skolerne i Årslev, Hørning og Lime forsømtes formedelst den strenge hoveritjeneste.« Men hvordan med pigernes lærdom?

Næste gård i rækken tilhører Gammel Estrup. Her bor fæstebonde Niels Sørensen, hans kone Karen Andersdatter og deres tre børn. På gården er to karle og en pige. Ligeledes bor her også som indsidder (en person der bor til leje i et par værelser på gården) enken Maren Johans og hendes datter Ellen. De to lever af almisse dels fra sognet og dels fra den Hørningske stiftelse. Gården består her kun af tre længer, den er åben ud mod gaden.

Fæstebonden under Clausholm gods Rasmus Iwersen bebor den næste gård, vi kommer til. Hans kone Maren Nielsdatter Mariager er datter af den tidligere fæster Niels Nielsen Mariager, der døde 1759. De har en søn, som er karl på gården, og en tjenestepige. Desuden bor på gården som indsidder Dorthe Møller, der lever af at spinde for folk. Hendes mand bor og tjener på en anden gård i byen, han er 62, hun 57 år.

Gårdens bygninger består af stuehuset mod nord, som er på 16 fag. Heri er dagligstue, den bedste stue, forstue, kammer og køkken. Mod øst 15 fag hus, hvori vognport, hestestald, hakkelseshus, fårehus og fæsti. Mod syd ud til Clausholmvejen er et hus på 12 fag, heri er kostald, herberg (karlekammer), tørvehus og gennemkørselsport. Endelig mod vest, ud til bygaden, et hus på 14 fag til lade og lo.
Vi går nu mod øst ud ad Clausholmvejen til »Østergård«. Her bor selvejerske Kirsten Sørensdatter Balle, enke efter Rasmus Bredgaard, og deres 5 børn. Og i indsidderstuen bor Else Kristensdatter, der lever af håndgerning, og hendes etårige datter. Manden tjener andetsteds. Den forrige beboer af Østergård Anders Jensen og hans hustru Ester Hansdatter dør begge i februar 1787 med en uges mellemrum. De var da kun henholdsvis 43 og 40 år. De efterlader sig 5 små børn, hvoraf de 3 kommer til Gundestrup ved Hørning.
Efter dødsfaldene bliver der holdt auktionsforretning. Her hedder det bl.a.: »Mandag den 26. marts 1787 om formiddagen kl. 10 slet bliver udi Årslev by foretaget offentlig auktion over afdøde Anders Jensens forhen iboende gård, der står for hartkorn ager og eng 6 tdr. 7 skpr. Så bortsælges ligeså hele gårdens besætning af levende og dødt, indbo og løsøre bestående af sølv, tin, messing, kobber, kister, skrin, skabe, borde, stole m.m. Thi ville liebhavere behage sig der at indfinde, da auktionen bekendtgøres.
Til auktionens fremme blev indleveret følgende konditioner:
Til stervbogården kan årlig sås rug 5-6 tønder, byg 7-8 tønder, havre 8-9 tønder. Hø kan årlig høstes 20-24 læs, og desuden haves til samme et anseligt tørveskær. Med gården følger alene, hvad mur- og nagelfast som ikke er registreret og vurderet eller ved denne auktion separat bortsælges, som og den sidste efterår såede rugsæd og det ved gården værende foder, langhalm undtagen. Dog beholder smeden sin jord for dette år, men af besætning følger intet.
Da gården er assureret i den for Kallø amt oprettede specielle brandforsikringskasse, så påligger det køberen som en pligt årlig at erlægge brandkontingentet, når påfordres, med 6 skilling pr. td. hartkorn. Køberen er desuden pligtig årlig at levere til Hørning Hospital efter fundatsen 8 læs gode og velskårne tørv, således som byens øvrige beboere må gøre, hvilke skæres i Gunnerup Mose.«
Gården bliver solgt til højstbydende Hans Chr. Hansen, købmand i Randers, for 907 rdl. Al besætning, ind- og udbo bliver solgt og spredt vidt omkring. Ialt indbringer hele auktionen 1888 rdl. Herudfra kan vi se, at det har været et ret velhavende hjem efter tidens forhold. »Til sammenligning indbringer boet efter Daniel Jensen i 1798 161 rdl.« Men herefter går det også ned ad bakke for velstanden. I 1791 sælger Hans Chr. Hansen gården til Laurs Andersen Dalsgaard, der samme år bliver gift med enken Kirsten Balle. Men han klarer sig ikke så godt, han må sælge gården i 1800 ved auktion på grund af uformuenhed, som det hed sig. Køber bliver skoleholder Søren Brønnum. Han udskifter og sælger det meste af

jorden fra, så gårdens hele hartkorn i 1801 er på 2 tdr. 1 skp.
Vi går nu mod vest til »Tapagergård«, fæstegård under stamhuset Brusgård. Her er gårdfæster Peder Nielsen Skræder lige død, så enken Hedvig Pedersdatter bor her alene med sine to sønner og en gift medhjælper, som tillige er landsoldat. Ved skiftet efter manden blev der ikke foretaget vurdering over boet, mod at enken med sin laugværge lovede, at hun ville indestå for alle afgifter ifølge hendes salig mands fæstebrev og fremdeles opdrage sine børn til ære for Gud og verden. Desuden vil hun til erindring om faderen give den ene søn Niels på 11 år en fyrrekiste og et hængeskab og den anden søn Jens på 9 år en egekiste og et fyrretræshængeskab.
Lidt vest for Tapagergård ligger et lille hus, her bor fæstehusmand og skomager Niels Andersen og hans kone Mette Ovesdatter samt hans to børn med den første kone Ane Jensdatter, der døde i 1785. I skiftet efter hende ser vi, at hun efterlod sig følgende klæder: et rødt stofskørt, et stribet skørt af købeklæde, et rødt lærredsskørt, to rødstribede og et sort skørt af hjemmegjort tøj. To lærredstrøjer og en af kattun, en kåbe og et skørt ligeledes af kattun. Et blåt liv med røde ærmer, et hvidt snøreliv, en rød strikket trøje, to fløjelskyser, to silkehuer, to blå og en blomstret hue, seks hørlærredsklæder, tre klæder af kramlærred, tre blåternede forklæder, to silkeklæder, 10 kapper og snipper, et par blå vanter, to par halværmer, to hvide og et sort kramlærredsforklæder, to rødstribede forklæder. Ti blårlærreds særke, to par blå strømper, to par sko, et par tøfler og et par skospænder af sølv. En helt pæn garderobe for en husmandskone på denne tid.
Næstefter har vi Årslev kro. Her træffer vi kromand og husmand Anders Sørensen Bonde og hans kone Kristine Sophie Krog. Kroen er, som alle øvrige huse i byen, opført af egebindingsværk med lerklining og tag af strå. Stuehuset, der vender øst-vest, er på 16 fag, det har loft over de 9 fag. I disse er der tre stuer, forstue, kammer og køkken. I de øvrige fag er der bryggers, gæstestald, foder- og tørvehus. Her er bageovn og to skorstene. Ved den østre ende af stuehuset, med enderne syd-nord, er et hus på 3 fag til huggehus, svinesti og hønsehus, og ved modsatte ende et hus på 5 fag, hvoraf de 2 fag rummer krostuen, resten er indkørselsport. Nord for stuehuset, på modsatte side af Clausholmvej, ligger et hus på 12 fag, der er indrettet til lade, kohus og fåresti.
I 1806 køber skoleholder Søren Brønnum kroen. I købekontrakten hedder det bl.a.: »Jeg Søren Rasmussen Borup sælger til skoleholder Søren Brønnum for den akkorderede købesum 2300 rdl. dansk kurant det mig tilhørende hus i Årslev by, hvori det mig ifølge allernådigst meddelt privilegium af 9. marts 1801 har været tilladt at holde krohus.« Videre hedder det: »Den i bemeldte hus værende enke Kristine Sophie Krog forbeholdes ret til fri beboelse i de nu til hende indrettede værelser, så længe hun lever, ligesom køberen også skal køre hendes korn til møllen, bage hendes brød når han bager selv, lade hendes tørv med sin pige indbær til hende, samt anvise hende bøhørig plads til samme.« Og videre: »Følgende inventarium

Den gamle kro i Årslev.

følger med fornævnte hus. I dagligstuen et bord med bænk, en skænk med skab, hvori er et blikpottemål, et kobber halvpottemål, et kobber pæglmål og en kobbertragt. En jernbunden halvtønde og en bilæggerovn af jern. I kælder og bryggers syv oksehoveder (vinankre), 5 tønder, 3 kar og en kobberkedel i gruen, for hvilken gruekedel, om køberen modtager samme, betaler mig 5 rdl. eller den gruekedel som nu er i skolen.«

I næste gård lige bag kroen bor fæstebonde under Clausholm Søren Sørensen Kjeldsen og hans kone Mette Simonsdatter samt mandens søster, der får almisse fra den Hørningske stiftelse. På gården er en gift medhjælper og en tjenestepige på 12 år.

Vest for kroen ligger et fæstehus også under Clausholm gods. I det bor husmand Jens Nielsen, der er krøbling, og Maren Jensdatter.

Syd for Søndervej ligger to næsten sammenbyggede huse. Det ene er på 6 fag og 9 alen bredt, indrettet til en stue, forstue, kammer og køkken i de 3 fag, resten er lade, lo og kohus. Her bor fæstehusmand Rasmus Frandsen, som altid er syg og får almisse af den Hørningske stiftelse, og hans kone Ingeborg Rasmusdatter i det ene. I det andet møder vi husmand Frants Pedersen og hans kone Anne Sørensdatter. I 1807 køber denne både sit eget og Jens Nielsens hus til selveje for tilsammen 300 rdl. De havde hver et jordtilliggende af hartkorn 1 skp. 1 fjk. 5/7 alb.

Vi er nu nået til »Søndergård«. Her bor det unge ægtepar fæstebonde Jens Jensen Rør og Maren Sørensdatter samt tjenestekarl og dreng. Til gården, der hører under Brusgård og står for hartkorn 7 tdr. 3 skp. 2 fjk. 1 alb., forlanges der efter forordningen til hoveriets udførelse otte plovheste, en trævogn med alt tilbehør og en ringere vogn, en plov og to harver.

På Søndergård havde de i 1760 en karl, der døde 26 år gammel. For at se hvilke klæder en tjenestekarl dengang kunne være ejer af, vil vi se i skiftet efter ham, og her står: »En blå vadmelskjole (lang jakke eller frakke) med røde staferinger, en blågrå klædesvest med kamelhårsknapper og silkefor, en meleret klædesvest med 36 små sølvknapper. En skindvest med 28 metalknapper, en ny hvid vadmelsvest med 36 metalknapper, en rød og grøn blomstermønstret vadmelstrøje med 22 små sølvknapper. En stribet brystdug med 12 sølvknapper og en med kamelhårsknapper, en blå vadmelsbrystdug med 16 metalknapper og en gammel brystdug af skind med messingknapper. En gammel hvid vadmelstrøje med 31 metalknapper, et par skindbukser med 8 sølvknapper, 4 metal- samt en messingknap. En gammel hat med sølvspænde, en ulden nathue, fire par uldne strømper henholdsvis grå og blå. Fire nye hørgarnsskjorter og tre gamle. Et par gamle støvler og endelig et par sko med metalspænder.« Nogen »fattigper« har han nok ikke været.

Over for Søndergård et fæstehusmandssted hvor Niels Sørensen Bak er fæster, hans kone er Gjertrud Hansdatter. Til leje hos dem bor enken Anne Povlsdatter, hendes datter og barnebarn.

Næsten sammenbygget med dette hus ligger to halvgårde. I den første bor fæstebonde Jørgen Johansen, hans kone Maren Rasmusdatter og hendes fire børn af henholdsvis første og andet ægteskab. Den ældste Rasmus er karl på gården og gevorben soldat.

I den anden halvgård bor Søren Jensen Rodballe, hans kone Ellen Hansdatter, deres lille datter og en tjenestepige. I fæstekontrakten fra 1796 står der bl.a.: »Forrettes årlig på Clausholm mark hvor påvises een dags pløjning af 7 skp. 2 fjk. sædeland, eller 14.000 □alen pr. td., når og på hvad tid derom sker tilsigelse, ligeså afhøster og opbinder, sammensætter og river 7 skp. 2 fjk. lands afgrøde efter tilsigelse og påvisning, og om forlanges en rejse til Århus eller lige lang vej andetsteds hen.«

Lidt længere mod nord kommer vi til Søren Olsens fæstegård. Hans kone er Dorte Frantsdatter, og på gården er desuden en tjenestepige og en karl, der tillige er landsoldat af reserverullen.

Før næste gård »Vandborg« kommer vi til et lille hus på 8 fag. Heraf er der beboelse i de 3 fag, den består af stue, køkken og et kammer. De øvrige 5 fag er lade og fæhus. Her bor fæstehusmand og gørtler Jens Johansen, hans kone Maren Sørensdatter og deres fire børn.

Nok et lille fæstehus, og her bor fæstehusmand Søren Nielsen Hummel og hans

kone Mette, samt som indsidder enken Elisabeth Pedersdatter, der lever dels af at spinde og dels af almisse fra sognet.
Vi er nu nået til Vandborg. Det er en halvgård under stamhuset Brusgård. Fæstebonden er Jens Nielsen Ray, hans kone Anne Thomasdatter og en søn Niels er karl på gården. Her bor ligeledes indsidder og bødker Peder Kristensen og hans kone. Hardenberg Reventlow til Brusgård sælger 30. juni 1799 gården til selveje til Niels. Købesummen er 506 rdl.
I et lille hus (senere fattighus) lidt vest for Vandborg og op til Clausholmvejen bor Else Andersdatter til leje. Hun lever af at spinde for folk. Hendes mand Peder Simonsen tjener som karl på Tapagergård. Hos sig har hun sin moder og sine tre børn.
Alleryderst mod vest ligger »Vestergård«. Her bor fæstebonde Ludvig Nielsen Vestergaard, hans kone Helle og deres datter. Her er desuden to karle og en pige. Ludvig Nielsen køber gården til selveje 11. juni 1803 for 1000 rdl.
Vi går nu nogle få skridt mod øst og kommer til et husmandssted under Brusgård. Fæsteren er enke Anne Hansdatter Ronneborg. Hendes farbroder Christen Nielsen har boet her som indsidder, men døde i 1760. Da var hele hans formue 5 rdl.2 mark, efter boet var gjort op. Det bestod af følgende: en egehalvkiste med lås og nøgle samt beslag, og heri var en gammel klædeskjole, en brun vest, et liv med 14 sølvknapper, en gammel skindpels, to grå linned nattrøjer, to par gamle skindbukser, to par uldne strømper, en hørgarns skjorte, en gammel hat, et par gamle sko med metalspænder og en lang fyrretræsæske.
I det næste hus bor fæstehusmand og smed Rasmus Andersen, som er ungkarl. Hos ham bor hans moder Ellen Povlsdatter og en tjenestepige. Huset, der er fæstehus under Clausholm, bliver solgt til selveje i 1802 for 150 rdl. Da består stedet af et stuehus mod nord på 6 fag, hvori der er stue, kammer og køkken. Der er loft over de 3½ fag. Mod vest 4 fag hus til fæhus og mod syd 8 fag hus til kornlade, lo og indkørselsport. Det hele var brandsikret for 230 rdl.
Få meter nord for dette hus besøger vi fæstebonde Ole Nielsen og hans kone Bodil Jellesdatter. Deres fæstegård hører til Brusgård. De har tre børn hjemme, og mandens broder er karl på gården. I indsidderstuen bor Anders Thomas Nielsen og hans kone Dorthe Hansdatter. De lever af at gå på dagleje og af at spinde for folk.
Lidt sydligere bor husmand og snedker Jørgen Henriksen Snedker, der er 63 år, hans kone Maren Kristensdatter er 30 år yngre. Hos dem bor skrædderpige Kirsten Nielsdatter.
Jørgen Henriksen dør i 1787. Hele boet efter ham blev optegnet som følger:
»I dagligstuen: et gulmalet fyrrebord på krydsfod med skuffe under, to fyrrebænke med skuffe, en tinrække med fem gamle stentallerkener, en gammel pyramide med noget gl. stentøj, et stueur med blå futteral, otte skilderier i ramme, et lille gult bord på krydsfod, seks fjæl til hylder ved loftet, en gl. stol uden bagtræk, en lænestol, en

stol med sivsæde, en skammel, et saltskrin blåmalet, et fyrfad, en bliklampe, en hegle. Ved og i et sengested: to blå drejelsomhæng med kap, en blåstribet olmerdugsoverdyne, en hvid bolsters underdyne, et hvidt vadmelsvår, en hvid bolsters hovedpude med overtræk, en uden overtræk, en rødstribet olmerdugs hovedpude, et par blårlærredslagner. Ved og i nok et sengested: to rødstribede bolsters omhæng med kap, en rødtribet olmerdugsoverdyne, en gl. vadmelsunderdyne, et vadmelsvår, en hvid bolsterspude, en mindre pude, et par blårlærredslagner. En lille bilæggerovn.

I den anden stue: et askebord på åben fod, en lille træstol, et lille standskab af fyrretræ med beslag, en blåmalet fyrretræskiste med beslag. To små skrin, en blåmalet fyrredragkiste med beslag og fire skuffer, en glaspyramide, en hvid pæglflaske, fem skilderier i ramme, en tinrække med fem gl. blå og hvide tallerkener, et blåmalet fyrreskab med to låger, en lille rød æske, en buesav, to små hylder med seks trætallerkener og fire af ler, et sold. En fyrreseng med egestolper og med tre blåmønstrede omhæng med kap. Deri: en rødstribet olmerdugsoverdyne, to blåstribede underdyner og to hovedpuder, et par blårlærredslagner, tre små flasker og en lille bliktragt.

I et lille kammer: en gl. fjælbåre, et fyrrebagetrug med stol, en høvlbænk, et drejelad af træ, en gl. træstol, en båndsav, seks små hug- og drejejern, en stiksav, et begjern, tre spigerbor, en jernvinkel, en holdhage, tretten høvle, to runbolte, en hånd- og en syldøkse, fem bagklædninger til stole, to stumper fyrrefjæl, en tang og en hammer, et lille rødt askeskrin.

I udhuset: en skovl, en greb, en rive, en fork, to nye fyrrefjæl og et lille fyrrebrædt.

I køkkenet: en puster og en ildklemme, en jernrist og en madgaffel, en lille jernpot.

I bryggerset: en messingkedel, en kobberkedel i gruen på ¼ td. rum, en lille jernpot, to kokkeknive, to vandspande, en strip, en balje, et sold, en lille vaskestol, en loftstige, fem gl. hylder, en strip, en jerngryde, to ølfjerdinger, et ølkar, en kobber tekedel, en sæk og en pose.

På loftet: en halmkurv, en gl. håndvæv, en rok, en haspe, et gl. rødt skrin uden lås, en møllesten, en lille økse, tre lammeskind.

Af kreaturer var der to gl. får og to lam.«

Omtrent 12 alen nordvest for Vandborg ligger »Hyrdehuset«, som består af 10 fag hus. Her bor Kristen Jensen, der er husmand og hyrde, hans kone Maren Jensdatter, de er begge 60 år. Hos sig har de en tiårig hyrdepige. Som indsidder bor her Anders Nielsen, der er daglejer, men som tidligere har været fæstebonde i Søndergård, hans kone Kirsten Nielsdatter og deres tre børn. Den næste familie, der også bor i Hyrdehuset, er Rasmus Kristensen, der er fattigfoged, hans kone Anne Nielsdatter og deres to børn. Og endelig bor også Margrethe Jensdatter i huset; hendes mand tjener udensogns, hun ernærer sig ved spinderi. Der bor altså 13 personer i et hus på kun 10 fag! 1798 sælger samtlige Årslevs jordbrugere Hyrdehu-

set til Peder Christensen Bødker for 78 rdl. Lidt nord for Hyrdehuset bor fæstehusmand Peder Nielsen Møller, hans kone Karen og en søn. Peder Møller dør 1788. Han efterlader sig ikke meget jordisk gods. Boet efter ham lyder på følgende:
»Et brunmalet fyrrebord, en sivstol, en væv med behør, et brunmalet fyrreskab med beslag, en fyrrekiste og en mindre kiste. I disse fandtes kun enkens klæder, thi den afdødes gang- og linnedklæder har hun allerede ladet omsy til børnene. To fyrrehylder ved loftet, et fyrresengested med åben himmel og fire stk. blåternet omhæng. Deri: en rødstribet olmerdugsoverdyne, to stribede bolstersunderdyner, et olmerdugsvår, tre hovedpuder, et par blårlærredslagner, otte bolgryder. I et kammer: et gl. bord, to halmløbe, to ølfjerdinger, to spande og en strip, en hugstol, en puster og en ildklemme, en økse. Endvidere en ko på 10 år og tre får. En stige og en skovl. Tilsammen vurderet til 25 rdl.«
Lige vest for dette hus har vi det sidste fæstehus i byen. Her bor Mogens Andersen, hans kone Mette og indsidder Mette Granslev, der er vanfør og får almisse dels af sognet og dels af den Hørningske stiftelse.
Og få skridt nord herfor har vi den sidste fæstegård i sognet. Fæstebonden er Ludvig Nielsen Skovfoged, der er ungkarl. Hans gamle moder Anne Ludvigsdatter bor på aftægt hos ham. Stuehuset er i nordsiden af gården, det er på 18 fag, og der er beboelse i de 11 fag, resten er stald og hakkelseshus. I stalden står seks heste og tre hesteplag. I stald og fåresti, der er i længen mod vest, står to køer, to kvier, to stude og tre kalve, samt tyve gamle får. Der er endvidere fire gæs og syv svin. I vognporten står to gamle trævogne med alt tilbehør og en ringere vogn. En plov med behørig dræt og jern og to harver.
Vi går nu ud i Årslev Mølle, der ligger for sig selv syd for byen. Her træffer vi møller og selvejer Anthon Pedersen, hans kone Karen Hasbing, to børn af hendes første ægteskab med forrige mølleejer Laurids Christensen Møller, der døde 1777. Desuden er her en gift medhjælper og to piger.
Men hvordan bor så en selvejermøller, sammenlignet med fæstebonden og husmanden? Det vil vi se i skiftet efter Laurids Christensen Møller:
»I den forreste stue bestod møblementet af: to fyrretræsborde, det ene med stenplade, en lille kistebænk, to trælænestole med skindhynder, to jernbundne skrin med lås og nøgle, tre mælkehylder med grønne gardiner, et messing 24 timers stueur uden kasse og en lille barnestol, desuden var her otte papirskilderier og et af træ, et lille spejl, en gl. bøsse, to par gl. karter og to uldsakse, en sukkertang af jern, seks bordknive, et malmstrygejern og en 4 lispund vægt af jern. Ligeledes et alkovesengested med grønne gardiner og kappe for.
I sovekammeret: et lille bord, et lille rødmalet skrin med lås og nøgle, et lille brunmalet hængeskab med skuffer og et stoksengested, alt af fyrretræ, for sengen et rødt omhæng af hjemmegjort tøj. Til opvarmning en bilæggerovn af jern.
I den næste stue: et blåmalet slagbord med to fløje, en brun læderlænestol, fire gl.

læderstole den ene dog i stykker, to stole med broderet betræk, et tebord, en egedragkiste rødmalet og med messingbeslag, heri var lagner, vår, duge, servietter, håndklæder m.m. Videre stod her en brunmalet fyrretræsdragkiste med lås og nøgle, fire skuffer og messingbeslag, en lille pyramide til glas og en bilæggerovn. I den øverste stue: et lille bord af eg, et stort brunmalet fyrreskab med lås og nøgle, heri var den afdødes gangklæder, en lille rødmalet dragkiste med tre skuffer, en rød og en blåmalet egekiste med jernbeslag, i den sidste var der uld og hør. Et lille fyrreskab hvori var seks vinglas, et ølglas, ti glasflasker, to karafler og en stor flaske til 6 potter. Videre står her et lille egeskab på åben fod med adskillige skuffer, hvori der var dokumenter og papirer, et lille hjørnehængeskab af eg, et gl. brætspil med brikker. Desuden var her en violin og en fløjte og endelig et stolpesengested af eg med blå omhæng og en gl. lænestol med grønt betræk.«

Hvad sengeklæder og mandens garderobe angår er der ikke den store forskel, dog havde mølleren 82 sølvknapper i en klædesfrakke og vest, 24 i en anden vest og 15 i et par bukser.

Den største forskel ses derimod i, hvad de ejede af metal- og porcelænsting. Først sølvtøjet: 11 spiseskeer, en portageske, to små bægre, en tumling, en mælkeske, 5 teskeer og en sukkertang. Af tin: 7 flade tinfade, 6 dybe tallerkener, 18 flade tallerkener, to par lysestager, en kaffekande, to tepotter, en spølleskål, 4 gl. tallerkener og et lille bæger. Af kobber: to kedler der tilsammen vejede 12½pund, en lille kedel, en pande med låg, en potte og en do. mindre, to polerede tekedler og en gl. større tekedel, 4 fyrfade, en kaffekande, to tragte, et fyrbækken, en talgkop og en stor kedel i gruen der vejede 12 pund. Af messing: et udhamret fad, et dørslag, to rivejern, et par lysestager, to gl. lyseplader, en tragt samt en malmmorter med støder. Af jern: en stor og tre mindre gryder, en trefod, en rist, en pande, en ildtang, et stegespyd, et goderådsjern og et krumkagejern. Og endelig af procelæn og stentøj: en sort kaffekande med fad, en mælkekande, en lille sukkerskål, 8 par tekopper, 4 par blå og hvide tekopper, en gl. blå og hvid tepotte, 3 blå og hvide hollandske stenfade og 2 mindre do., 12 dybe tallerkener, 11 flade do., 6 hvide do., 4 røde stenfade og 4 potter.

Endnu en forskel var bøgerne. Hos mølleren fandtes Kong Christian den Femtes Danske Lov, en dansk huspostil af Jeremias Reus og en do. af Gierner, Lets register over lovene, Historier over Apostlene og Andre Margrets levned af Nicolai Dore. Himmelske Haveselskab, Hiertets Selvbedragelse forbedret ved Ludvig Wintzløv. Den danske Bibel. Lyde og Dyde bog ved Willads Nielsen. Skippers Kiste og to salmebøger.

I skiftet efter Laurids Christensen Møller ligger blandt bilagene en regning udstedt af Christen Dragstrup i Randers til Madam Karen Jensdatter salig Laurs Møllers 1777. Den vedrører varer, han har leveret i tiden 4. januar - 4. oktober 1777, altså både før og efter mandens død. Bortset fra ½pund te som kostede 1 mark 8 skilling,

drejer det sig udelukkende om brændevin og akvavit. Disse to ord betyder i dag det samme, men dengang var der så stor forskel på kvaliteten, at brændevin kostede 10 sk. for en pot, akvavit 20. Brændevin er et rent dansk produkt, mens akvavit fremstilles på en importeret fransk brændevin. Det virker ganske forbløffende, at indkøbet i disse måneder beløber sig til 100 potter brændevin og 12 potter akvavit. Nok drak man mere af denne drik i ældre tid - den var langt fra så stærk, som vi kender den - men det kan alligevel næppe være husstandens eget forbrug. Der må være tale om et vist omfang af udskænkning til dem, der fik malet på møllen.

Vi vil nu slutte turen med et besøg i den største gård i sognet, »Eistrupgården«, der, som det står, ligger for sig selv nord for byen. Gården er på 12 td. 3 skp. 1 fjk. 1 alb. hartkorn. Her bor selvejer Peder Jordhøj, der er præstesøn, og hans kone Mette Kirstine. Folkeholdet på gården består af to gifte medhjælpere, en karl og en dreng på kun 8 år samt tre piger. Peder Jordhøj sælger gården 31. januar 1794 til Søren Brun for 4500 rdl.

Da mange af de her anvendte kilder har været skifter over afdøde personer, kunne det være nærliggende at se på, om der også var stor forskel på folk, hvad selve begravelsen angår, i den aktuelle periode. Det er der i sandhed. De tre begravelser, der sammenlignes, er ganske vist ikke helt samtidige, men det er ikke hele forklaringen på, at snedker og husmand i Årslev Ludvig Andersens begravelse i 1750 kostede 9 rdl., jomfru Anne Margrethe Randers i Årslev præstegårds i 1764 ikke mindre end c. 52 rdl., og endelig indsidder Anders Nielsens i 1795 bare godt 6 rdl.

Forskellen på de to mænd er nok lidt større, end tallene lader ane. Ser man på de enkelte poster, opdager man nemlig, at der i forbindelse med Anders Nielsens begravelse er opført som største post ligkisten, der kostede 1 rdl. 5 mk. Der nævnes ingen udgift til kisten ved Ludvig Andersens begravelse. Mon ikke forklaringen er, at han som snedker har haft den stående i forvejen? Men til begravelsen af jomfruen, som boede i præstegården, er alt finere, både serveringen efter højtideligheden og ligklæderne, ja selv papir med sorte rande er der tænkt på.

Med dette lille glimt af livets afslutning for ca. 200 år siden vil vi slutte vores rundgang i Årslev by, forhåbentlig lidt klogere på, hvordan livet formede sig der omkring landboreformernes tid.

NOTER:

1. I tidens møntsystem er 1 rigsdaler = 6 mark, 1 mark = 16 skilling almindeligvis forkortet til rdl., mk., sk. Da man i 1873 går fra daler til kroner, sættes 1 rdl. = 2 kr. Det siger imidlertid ikke noget om, hvad f.eks. de omtalte 3 mk. i tiende er værd, omsat til vor egen møntfod, da der er sket så lang en udvikling imellem 1873 og nu.
2. Et fag i et hus er afstanden mellem stolperne i bindingsværket, sædvanligvis ca. 135 cm.

Virring Kirke.

Af FRITS NICOLAISEN

Første gang man kommer op til Virring Kirke, helt uforberedt, føler man sig straks hensat - uden at blive klar over til hvad. Det er den gamle bygning der gør det, og det store asketræ, og lufthavet mod syd. Sidenhen, med de gentagne besøg, aftager fornemmelsen, men følelsen af at stedet er det rette slipper ikke. Heroppe opleves det danske vejr, og landskabet det udfolder sig i under årstidernes skiften. De fjerne bakker og skove og det vældige himmelrum kommer nær, så det fornemmes at den omgivende natur beherskes fra dette sted.

Da man besluttede sig for at bygge en kirke, lod man landskabets egenart bestemme stedet. Tilgængeligheden betød ikke noget. Bygningen står på en fremspringende banke på den sydvendte skråning, ned mod den brede fjordarm, som på opførelsestidspunktet er gået i mose og blevet ganske ufremkommelig. Kirken ligger i et hjørne af sit opland, men dengang sikkert centralt for bebyggelsen, mod nord hæver landet sig jævnt, så man fra den kant kun ser taget, og det har ikke bekymret nogen. Det er sydfra, udensogns, kirken ses, milevidt, fra den gamle fjord og landet bagved, horisonten rundt fra sydøst til sydvest. Som om placeringen skyldtes de tidlige kristnes respekt for stedet. Tanken frister - at her skulle have ligget et hedensk kultsted, men det er indbildning, intet levn er fundet, som kunne blot antyde det. Runestenen i våbenhuset anråber guden Thor om beskyttelse, det smager lidt af fugl, men stenen er en regulær grav- eller mindesten rejst over en lokal stormand, og dens oprindelige plade er uvis, så den fortæller ikke noget. [1]

Til gengæld er der mange træk, som tyder på, at Virring kirke er blandt de første landsbykirker, der blev bygget af sten i Danmark. Nationalmuseet foretog i 1934-36 omfattende undersøgelser i forbindelse med en restaurering af kirken, og i en artikel redegjorde C. G. Schultz [2] for de forhold, som bl.a. fortæller at Virring Kirke sammen med en håndfuld andre stenkirker tilsyneladende er bygget overraskende tidligt. Det er det engelsk-normanniske præg i arkitekturen [3] , byggematerialets sammensætning og anvendelsen af teknikken fra trækirker i udformingen af dekorative detaljer i det nye, hårdere materiale, som skiller den lille gruppe ud. Schultz vover lidt tøvende at nævne årstallet 1075 omkring hvilket de må være opført.

Sidenhen er der sat en del spørgsmålstegn ved en så tidlig datering af vore ældste stenkirker, og ved om denne gruppe skulle være den ældste, uden at der dog er fremkommet afgørende iagttagelser, som har ændret Schultz's konklusioner. I vor lokale sammenhæng er det interessant, at Virring Kirke er den bygning blandt disse, som i størst omfang har bevaret sit oprindelige præg. Kroppen står omtrent uændret, de to tilbygninger er beskedne og forstyrrer ikke billedet

Vestforlængelsen er bygget til ret kort tid efter, stadig i romansk tid. Granitkvadrene fortæller tydeligt hvilken del det drejer sig om. Det var faktisk et tårn, men i 1799 blev den øverste del ødelagt af lynild, og i foråret 1800, inden man havde fået udbedret skaden, styrtede overdelen ned i tårnrummet, tilmed på en søndag netop som kirkegængerne havde forladt kirken. Stenene tilegnede Virring bys beboere sig, vel nok med kirkeejerens tilladelse, og mange år efter kunne de ses forskellige steder i gårdene. Våbenhuset er opført på skibets sydside i slutningen af middelalderen. Man bemærker bag kalkningen, at materialet er munkesten lagt i munkeskifte.

Kan man nu se bort fra disse to tilbygninger, og desuden forestiller sig de seks store vinduer på størrelse med de to små i koret, da har man indtrykket af kirken som den tog sig ud ved opførelsen for 900 år siden. Og så skal man lægge til, at den syddør, som nu dækkes af våbenhuset, men som dengang har været meget fremtrædende på den simple murflade, var dekoreret med små søjler og en portalbue med en rundstav i bueslaget, altså en formindsket udgave af korbuen inde i kirken. Så man kirken nordfra, var der også en portal her, mere simpel, men dog med et bueslag af myrmalm og kalksten. Nu er denne indgang tilmuret, men den kan stadig anes lige overfor syddøren.

Det er uvist om kirken har stået kalket ved færdiggørelsen. Hvis ikke har man direkte kunnet se den kaotiske blanding af stenarter der er anvendt som byggemateriale. Kampesten, som har ligget umiddelbart tilgængelig på markerne omkring byggestedet, har man anvendt ubehandlet eller simpelt kløvet. Kridtsten, eller kalksten som det retteligt bør kaldes, er anvendt i lige så stort omfang, mest iøjnefaldende i korbuen, men også udvendigt i tildannede kvadre ved hjørnerne og som almindelige, groft tilskårne bygningssten i muren, både ude og inde. Frådsten (kildekalk) er også med; det kan man f.eks. se på loftet over koret, hvor østgavlen står bar. En smule myrmalm, som er et usædvanligt materiale i denne forbindelse, er anvendt i bl.a. bueslag som nævnt. Selv flint er fundet. En sådan variation tages normalt som et tegn på en meget tidlig byggeperiode. I hvert fald er det unægteligt et skrabsammen vi præsenteres for her, sammenlignet med de gennemførte kalkstens- eller granitkirker fra denne periode. Hvadenten det skyldes for få midler eller ukendskab til at behandle granitten, viser det at behovet for en kirke har været større end de praktiske mangler.

Trods variationen er Virring Kirke først og fremmest en kalkstenskirke, fordi kirkens særpræg er udført i dette materiale. Stenen er forholdsvis blød og nem at

behandle, den kan tilhugges med en smalhovedet økse, mange sten bærer tydelige spor deraf. Til gengæld har transporten ofte været et problem, da forekomsten er spredt og tilfældig. I 1985 blev kalkstenen i vores kirke undersøgt og artsbestemt på videnskabelig basis af Erik Thomsen[4], for at fastslå hvor den er blevet brudt og således få et indblik i hvilke betingelser bygmesteren havde og hvilke overvejelser han må have gjort sig da han fik opgaven. Umiddelbart ville man have troet at kalken er brudt i klinterne nord for Grenå (Fornæs, Kragenæs, Karlby og Sangstrup som har leveret til de smukke kalkstenskirker på Grenåegnen), fragtet ad søvejen til Floes og derfra over land til Virring. En lang vej, men kun besværlig det sidste korte stykke over land. Undersøgelsen viste imidlertid, at hvor Grenåkalken er bryozokalk (limsten) er kalken i Virring Kirke af en ganske anden art: kalksilitsten, tidligere kaldet blegekridt. Så måtte Erik Thomsen kortlægge undergrunden i Virrings omegn, tilgængelige og udnyttede kalkforekomster blev analyseret, og han kunne da ganske nøje afgøre, at kalken til Virring Kirke blev brudt i et nærmere angivet område, der løber som en smal tange fra Sjellebro mod syd over Mygind til Fårup. Sandsynligvis er kalken brudt i området nord for Mygind hvor den ligger nær overfladen, kun dækket af et tyndt lag muld. Da har transportvejen været 5-6 km. Man har kunnet krydse Allingåen ad vikingetidens træbro ved Sjellebro, gå vest om fjordarmens moseland og komme nogenlunde lempeligt ind i Virring fra den side.

Virring kirkes korbue.

Betragtet udefra er kirken prunkløs som en romansk landsbykirke skal være. Det er indenfor den er rig - ikke på inventar tilføjet i tidernes løb, i den henseende er den ganske beskeden, men i den arkitektoniske udsmykning. Der er skrevet og sagt meget om den enestående korbue, dens engelsk-normanniske afstamning, dens egenartethed i nordisk arkitektur, og dens skønhed og elegance. Man undrer sig da også over hvilken begavet stenmester, engelsk eller hjemvendt dansk, der har udført sit lille mesterværk her. De høje, slanke søjler, den organiske sammenhæng mellem søjleskaft og rundstaven i bueslaget, harmonisk skilt af de smukt formede kapitæler. Det var arkitekt V. Koch[5] som først beskrev den, i 1895, og han overser i sin ellers grundige udtegning netop det greb stenmesteren brugte for at give buen dens elegante spændstighed: siderne er kun tilsyneladende lodrette, portalåbningen er bredest hvor bueslaget begynder, ved de to cylinderformede udhæng ved kapitælerne, nedefter bliver åbningen umærkeligt smallere, men alligevel så meget at forskellen er ca. tolv cm.

De to søjler er forskellige, den søndre rund, den nordre ottekantet. Det kan man undre sig over, for normalt er søjlerne i et søjlepar ens i vore kirker. På den anden side er der et gammelt belæg for at lave dem forskellige. I beretningen i Første Kongebog om bygningen af Salomons tempel fortælles der hvorledes Hiram støbte de to kobbersøjler til templets forhal og skønt de, som det fremgår, var ens fik de hver sit navn, Jakin og Boaz, og siden er de blevet tillagt hver sit symbolske indhold, henholdsvis »den guddommelige skaberkraft« og »den evigt bestående kraft«.

Den nordre søjle i korbuen.

Det andet gamle klenodie er glasmosaikken i det romanske vindue i korets nordvæg. Det kan ikke ses af menigheden under gudstjenesten, man skal om på den anden side af alterskranken. Når lyset tidligt om morgenen i sommerhalvåret falder på det får man det bedste indtryk. for afbrændingen af vokslys i flere hundrede år har sat sig i glasstykkerne. Det omtales gerne som det ældste glasmaleri i Norden, fra anden halvdel af 1200-tallet eller begyndelsen af 1300-tallet, men der er bevaret fire andre som vel har nogenlunde samme alder. Det specielle ved denne mosaik er, at den tydeligvis er sammensat af glas fra forskellige ruder. Glas var kostbart, man gemte overskydende stykker og rester fra ituslåede ruder. Vores kunstner har haft stykker med indfarvet glas, andre har fået farven påmalet før brændingen. Han har komponeret dem til en overdådig non-figurativ farvemosaik. med et omløbende akantusbånd (i slægt med Hørning-plankens vinranke) som brydes flere steder, fordi han har manglet stykker, og med fladen udfyldt af fire Andreaskors, to over og to under en flerfarvet deling af ruden på midten. Ruden blev fundet på sin nuværende plads under restaureringen i 1934. Den var muret til fra begge sider, men det lykkedes at få den fri uden at tilføje den skade. Og ruden var omtrent intakt, både glas og blysprosser var særdeles velbevarede, kun tre glasstykker manglede. Den blev restaureret på Nationalmuseet, indsat igen og sad i al ubemærkethed til en dag i slutningen af februar 1950, da Martin A. Hansen kom til kirken og blev så betaget af dens kraft i udtrykket og af kunstnerens evne til at styre de stærke farver, at han i »Orm og Tyr« kunne mene at det måske er det bedste af alt hvad man mindes at have set i danske kirker. Bogen fortæller indgående om ruden, den har grebet forfatteren stærkt.

Den gamle glasmosaik.

Skønt gammelt var dette glasmaleri jo indsat længe efter kirkens opførelse, og vinduesåbningen - viste det sig - var oprindelig meget bredere end der var glas til. Med en udmuring i munkesten havde man så gjort åbningen tilstrækkelig smal for ruden. Ved restaureringen blev denne udmuring fjernet, og da fandt man vinduets første lukke: der sad en 6-9 cm svær egetræsramme af en type man ellers kun kendte fra England. Undersøgelsen af rammen afslørede at der aldrig har været anbragt noget i vindueslysningen. Hverken glas eller snarere ko-blære som man kunne forvente. Derimod fandtes rustspor af to jernstabler lodret over hinanden på den ene side af rammen og overfor dem på den anden side sad endnu et meget fortæret jernstykke som antoges at være hagen til et klinkefald. Vinduet kunne altså lukkes med en trælem når kirken ikke blev benyttet, hvorimod det under gudstjenesten har stået åbent. På baggrund af de oplysninger som dette vindue gav kunne man således fastslå, at gudstjenesten i stenkirkernes første tid nogle steder har været en mørk og kølig affære: de små vinduer som kun lod sparsom lys, men megen træk ind i kirkerummet.

Mange ting kom for en dag under denne restaurering. En kuppelhvælvet gravkælder under skibets gulv ud for sydvinduet, og med nedgang fra midtergangen. Den benævnes »Thriges gravkælder«, hvilket må referere til sognets præst, Jens Hansen Thrige (1635-74), som tillige var provst, og forfatter. Det var i hans embedstid kirken fik sin barok-prædikestol. Den bærer også hans navn.

Andre og mindre officielle fund blev gjort. Under arbejdet blev jord fra kirkegulvet kørt ud, usiet, og hældt ned over skrænten omkring kirkegården. Her kunne byens børn sidde og pille mønter ud, efter sigende blev det til en del. Tidligere graver ved kirken, Orla Bundgaard Jensen, havde bevaret nogle få af de mønter han havde fundet her. For et par år siden gik han beredvilligt med på mit forslag om at få dem undersøgt og bestemt af eksperterne på Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, vel vidende at han kunne risikere at de beholdt dem som danefæ. Det gjorde de. Men resultatet var også spændende Der var tre mønter fra kirkegulvet: 1. en sechsling 1538, Meklenborg, Grevesmühlen, Henrik V (1503-52). 2. Erik Menved, Ribe (1286-1319). 3. Erik Klipping, Roskilde (1259-86). Men give kontante oplysninger om kirkens historie kunne mønterne naturligvis ikke på grund af de tilfældige fundomstændigheder. De taler alene til fantasien. En fjerde mønt i samlingen viste sig at være langt ældre: en romersk denar med Kejser Antoninus Pius' kontrafej, præget i årene 149-51. Den er fundet i det nordøstre hjørne af kirkegården på et sted, som ikke kan anvendes til normal begravelse, fordi en meget stor sten med helt plan overflade ligger i vejen. Hvis denne monolit engang kommer til syne igen, skal det blive interessant at se om fundet af denaren her er mere end en tilfældighed.

Der er to klokker i kirken. Den ene - en ret lille klokke med sprød tone og ikke megen klang - er ophængt i tagrytteren. Den er uden indskrift, men bærer et svagt antydet kors. Den store klokke i vestgavlens glamhul er af et anderledes format; klangen er

usædvanlig smuk af en landsbyklokkes. Støberen er også en velanskreven mester, Friedrich Holtzmann, som havde sit støberi i København. Han har leveret mange klokker til kirker, især i Nordsjælland, f.eks. Kronborg Slotskirke og i København, bl.a. Christiansborg Slotskirke. Den ene af de fire klokker i Københavns Domkirke, den såkaldte »Middagsklokke«, skyldes også ham.

Indskriften på vores klokke lyder: (øverst) ME FECIT FRIDERICH HOLZMANN HAFNIÆ 1725 GLORIA IN EXELSIS DEO. Og på midten: CHRISTEN SCHEEL IORGENSEN GREFVE TIL SCHEEL HAVER TIL GUDS ÆRE LADET DENNE KLOKKE STØBE. Denne Scheel er »Obersten«, som netop dette år, 1725, oprettede grevskabet Scheel, og det er altså sket tidsnok til at hans nye titel kom med på klokken.

Omkring 1830 gik kneblen løs under ringningen og blev slynget ned mod en gård som dengang lå nedenfor kirkebakken. Den traf en ladedør som blev svært beskadiget. Da klokken skulle forsynes med en ny knebel var man bekymret for klangen, for der måtte bores et par huller oven i klokken, men lykkeligvis skadede det ikke klokkens klang, »der nu som forhen er meget smuk«, skriver pastor Elmquist i sin liber daticus 1878.

Til slut skal alterudsmykningen omtales. I den sammenhæng indgår østgavlens vindue over altret som en naturlig del. Det sidder så meget højere end nordvinduet at man kan tro der skulle være plads til en alteropsats allerede ved kirkens opførelse [6], uden at man derved lukkede lyset ude. I lighed med nordvinduet fandt man også her en rude bag tilmuringen. Den var væsentlig yngre og bestod af klart grønligt glas i rhombeform. Man afstod fra at restaurere den, i stedet blev en kopi fremstillet.

Det ældst bevarede, håndfaste vidnesbyrd om alterudsmykningen er et fotografi fra forrige århundrede. Der ser man en meget stor, renæssanceagtig altertavle der omtrent dækker hele østmuren. I det brede midterstykke er der tre buefelter eller nicher omgivet af søjler, og i hvert felt en figur i klassisk klædedragt. I midten tydeligvis Kristus, de to andre vel evangelister. Den blev i slutningen af forrige århundrede udskiftet med en mindre altertavle med et maleri, der forestiller Opstandelsen, malet af Mourier-Petersen i 1897. Det er en blandt flere kopier efter et alterbillede af Carl Bloch, som malede dengang opfattelsen af Kristus lå i det sentimentale. Nu er denne tavle ophængt i tårnrummet. Flytningen skete i 1942 da altret blev restaureret eller rettere genopført i faksemarmor.

Som midlertidig erstatning blev der opsat et simpelt, men stort, maskinforarbejdet kors af egetræ, for meningen var at finde en passende udsmykning der kunne være kirken værdig, og som inddrog vinduet over altret. Historien om dette projekt er lang og bevæget - for lang til at blive fortalt her. I korthed tager den sin begyndelse i foråret 1962, involverer i større eller mindre udstrækning en halv snes kunstnere efter tur (offentligheden fattede en kortvarig interesse da Robert Jacobsens forslag

faldt), inddrager omtrent lige så mange gange Kirkeministeriet, den Kgl. Bygningsinspektør, Akademirådet og Nationalmuseet. Den slutter med indvielsen af Sven Havsteen Mikkelsens glasmosaik d. 4. september 1983, og samme kunstners krucifix d. 28. september 1986.

Historiens afsluttende kapitel er også langstrakt, Menighedsrådet henvender sig til nævnte kunstner om en glasmosaik i januar 1981, den ligger klar til indsætning i september samme år, men på grund af nogle instansers »betænkeligheder« sker det først i december det følgende år, og da kun på prøve. Efter ni måneders prøveopsætning kunne der endelig holdes indvielse.

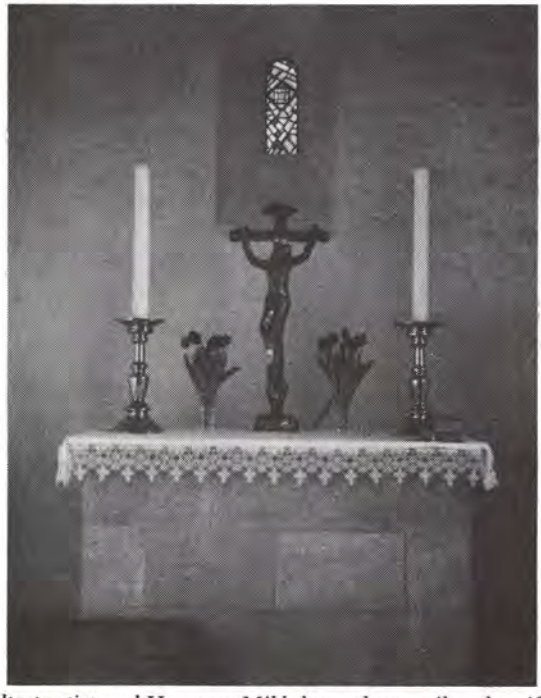

Alterpartiet med Havsteen Mikkelsens glasmosaik og krucifix.

I den øvre del viser ruden et kvardratkors, som symboliserer evangeliets udbredelse i de fire verdenshjørner. De øvrige mosaikstykker er udformet og placeret således at de i et frit mønster udgør dele af Andreaskors, og dermed i kompositionen forbinder sig til den gamle rude. Variationen fremkommer ved farvesammensætningerne og især ved de mangfoldige nuancer indenfor samme grundfarve, men tillige ved den måde hvorpå blyrammerne ved de varierede sprossetykkelser tegner ruden grafisk. En sådan variation i farverne, og i farvernes vekslende gennemskinnelighed og stoflighed, skabes også kun ved en omhyggelig udvælgelse af materialet. Det er på

glarmester Mogens Freses kunnen den mulighed beror. Størsteparten af glasstykkerne har Frese selv påført farve og brændt, nogle med flere nuancer blandede, og undertiden med farven ujævnt fordelt på det enkelte stykke, så en variation fremkommer indenfor dette stykke. Enkelt andre er såkaldt »ægte antikglas«, som ikke er antik men en eftergørelse af gammelt, strukturrigt glas, importeret fra et glasværk i Frankrig. En tredie art er opaliserende glas, nogle orginale stykker Frese var i besiddelse af, udført i Amerika omkring århundredskiftet af Louis Tiffany.
I løbet af indvielsesgudstjenesten denne sensommeraften kunne man følge hvorledes ændringerne i lysforholdene udenfor afspejler sig i ruden. Under direkte sollys gløder den stærkt gult, derefter som lyset aftager bliver den rødlig, endelig suger ruden det sidste lys ind i kirkerummet og står kold blå.
Sidste afsnit af udsmykningens historie gik administrativt nemt. Efter en prøveopstilling af et støbejernskrucifix af en anden kunstner, blev Havsteen Mikkelsen bedt om at lave et forslag til krucifix som stemte med korets helt specielle atmosfære og dimensioner - for det er betydeligt dybere end bredt, hvorfor også højden præger rummet. Menighedsrådet beså modellen og vurderede at den, udført i bronze, ville være ideel til Virring Kirke. Nu står krucifixet på altret og viser den døde korsfæstede, men i korsets træ er der organisk liv og gennem den hele skulptur løber en rytmisk bevægelse fra foden til tavlen øverst på korset. Og som lyset falder ind ad det store sydvindue fanges det i bronzens fladt skårne sider.

NOTER:

1. For en nærmere beskrivelse af Virringstenen se min artikel »Thor i Virring og Dæmonen ved Sjellebro« i »Ormeslyng og Vinranke«, udgivet af Randers Amts Historiske Samfund, 1987.
2. C. G. Schultz, »Nogle Tidlig-Romanske Landsbykirker, Deres Alder og Forudsætninger.« i Aarbog for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1934.
3. De engelsk-normanniske træk er: udformningen af korbuesøjlernes kapitæler og den sydlige søjlebase (den nordre er en rekonstruktion efter borthugning), nordvinduets udformning og fremrykkede placering (det samme gælder for et nu tilmuret vindue i korets sydvæg), korets tynde mure - 75 cm mod normalt 100 cm, og kirkens smalle anlæg i det hele taget.
4. Erik Thomsen, »Kalken i Virring kirke og lidt om kalkstenskirkerne på Djursland« i Historisk Aarbog fra Randers Amt, 1985.
5. V. Koch, »Om Normanniske og Irske Bygningsformer i Danske Kirker« i Aarbog for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1895.
6. C. G. Schultz, side 224, note 1.

Greve Jørgen Scheel, 1768-1825, malet af Jens Juel.

»Den vilde greve« Jørgen Scheel.

Af MICHAEL FLINTHOLM

Scheel-familien på Gammel Estrup er velkendt på Auning-egnen. Helt op til nutiden er således gået frasagn om slægtens vidt berømte eller nærmere berygtede »vilde greve« Jørgen Scheel (1768-1825). Hugo Matthiessen har skildret hans livsbane særdeles indgående i bogen »En greve« fra 1954. Heri blotlægger Matthiessen Jørgen Scheels eventyrlige liv og færden, der endte med en kæmpemæssig økonomisk deroute for den ellers så godsrige og velhavende slægt Scheel. Med sin ud over alle grænser ekstravagante livsførelse, lykkedes det Jørgen Scheel at få pantsat næsten samtlige familiegodser. Kun Gammel Estrup blev tilbage på familiens hænder, og som bekendt kunne Scheel'erne beholde denne besiddelse frem til 1926. Men Jørgen Scheel var den direkte årsag til, at familien måtte sige farvel til Ulstrup, Sostrup, Skærvad, Karmark og flere andre gårde, der før var samlet på en hånd. Efter af have tilbragt flere år i udlandet blandt datidens personligheder og dyrket det mondæne liv i de højeste cirkler, erklæredes Scheel i 1815 for umyndig. Ensom og ludfattig henlevede han sine sidste 10 år på den fynske herregård Hellerup, nærmest i en slags landflygtighed, fjernt fra både Djursland og København.

Som en grov oversigt over Scheels liv, kan man opdele det i følgende faser: Studieår p Sorø Akademi og på universitetet i Göttingen frem til 1790. Herefter er han hovedsagelig i København og på Djursland fra 1790-1795. Scheels store udlandsrejse påbegyndtes 1795 i Karlsbad, og i årene 1796-1800 opholder han sig i Neapel. Endelig er han hjemme på Djursland igen 1801, hvor han tager aktivt del i Englandskrigen. Som nævnt lever Jørgen Scheel fra 1815 til 1825 på Fyn.

Gennem arkivundersøgelser for Jyllands Herregårdsmuseum, Gammel Estrup har jeg haft lejlighed til at se nærmere på nogle af de mange luksuskøb Scheel foretog. Scheels overdådige forbrug underbyggede ganske vist hans ry blandt standsfællerne, men samtidlig undergravedes hans økonomi til skade for bønder og gods.

En helt utrolig letsindighed fik ham imidlertid til at fortsætte den skæve kurs, han havde lagt allerede fra sin ungdom.

MØBELMAGASINET OG J. C. ESMANN.

Gennem hele Jørgen Scheel's velmagtsperiode fortæller arkiverne om alt det fineste bl.a. dansk kunsthåndværk og møbelkunst kunne præstere. Slutningen af 1700-tallet var på mange måder en glansperiode for netop kunstindustrien, og Jørgen Scheel forstod at sætte pris på tidens nyeste frembringelser. Som nygift greve på Sostrup, eller Scheel som det hed dengang, indrettede Jørgen Scheel sig med mahognimøbler fra hofsnedker Esmann og fra Det kongelige Møbelmagasin. Sostrup havde længe stået tomt, og Scheel så derfor sikkert en udfordring i at smykke herregården med nye interiører i den nyklassiske stilretning, der opfattedes som et frisk pust efter barokkens og rokokkoens dominans.

Fra Det kgl. Møbelmagasin blev der udelukkende købt mahognimøbler. Alle nummererede og afleveret med en kvittering fra den berømte tegnemester Joseph Lillie. Lillie har dog ikke tegnet alle møblerne, men stod som magasinets inspektør. I en stadig strøm ankom stole, chatoller, klapborde, kommoder, skrive- og spilleborde, sofaer, toiletmøbler m.m. Hovedparten gik til Scheels nye residens på Sostrup, men også bopælen i København blev standsmæssigt møbleret. Til Djursland købes f.eks. den 20/10 1790 et mahognichatol til 60 RD, en mahognikommode til 30 RD, et mahogni klapbord, 12 RD samt en skammel til 5 RD. Til sammenligning var en årsløn for en karl på gården omkring 5 RD plus kost og logi.

Det var kort sagt de finere sager Scheel købte i magasinet. Det kgl. Møbelmagasin var en statslig institution oprettet i 1777 af Commercekollegiet med henblik på at tage konkurrencen op med de udenlandske møbelfabrikanter. Det lykkedes så godt, at der endda kom en eksport igang, ikke mindst fordi der var en meget nøje kvalitetskontrol af hvert enkelt møbel. Jørgen Scheel kunne derfor være sikker på, at hans inkøb var af international høj standard. At møblerne fik en positiv modtagelse af Scheel, bekræftes af, at han yderst sjældent rekvirerer møbler fra udlandet. Toldsatserne har dog sikkert også spillet en rolle i den sammenhæng. Iøvrigt kom de fleste modeller og forlæg for Møbelmagasinets møbler fra Tyskland og Frankrig. De ansatte tegnemestre samarbejdede således med snedkerne for at nå et godt resultat.

J. C. Esmann var en ligeså hyppig leverandør af møbler til greven som magasinet. Udover mere fornemme sager, kunne Esmann levere praktisk inventar, der var knapt så prangende, men nok så anvendeligt. F.eks. lyder en regning fra den 19/1 1791 på »Et glat spejlbord til kokken«, 4 RD, desuden »Et fed til at børste klæder med«, 1 RD 8 Mrk. samt et »Mahognimøbel til at stå og skrive ved, incl. forgyldning«, 4 RD. Mange jævne møbler var af fyrretræ, og de kunne fåes til en billig penge. Den 18/5 1791 betales 5 RD for en fyrretræskommode og 12/3 12 RD for en

reol af fyrretræ. Stort og småt vrimler frem af de efterladte kvitteringer: 40 RD for et mahogniskab med 4 døre og 2 skuffer samt et skriveskrin med jernnitter, betrukket med grove klæder. Det er karakteristisk for Esmann, at han er leveringsdygtig i et utal af møbelkombinationer. F.eks. damechatoller og dameborde, grønmalede reoler med dobbelte glasdøre, små taburetter, piedestaler og træsøjler, mahognikakkelovnsskærme, spejlrammer, klaver og ridestole m.m.

DE TYSKE HANDELSHUSE.

Når det drejer sig om mere eksotiske genstande tyer Scheel dog til udlandet, især når han køber nye ure, der blev hans helt store lidenskab. Den 4/2 1791 ankommer der f.eks. 5 store kasser med et pendulur fra Lübeck til 450 RD. Jørgen Scheels forbindelse til de store handelshuse i Lübeck og Hamburg blev iøvrigt en af årsagerne til hans fallit. Fristelserne her var øjensynlig for store, ihvertfald finder man en lang række regninger fra husene »Schramm und Kerstens«, »Jacob von Axen« og »Syling et Moll«. Gældsposter Scheel får på nakken herfra, bl.a. fra køb af kostbart Wedgewood porcelæn, guldringe, guldsmykker, skrivetøj, lysestager, diamantnåle, sølvtøj, tabatierer og ikke mindst urværker i alle mulige afskygninger. Fra helt små lommeure til store komplicerede værker som det, der beskrives den 14/10 1805. Det drejer sig om et »pragt tafeluhr« fra ovn Axen i Lübeck til en pris af 2100 RD. Et også for datiden ualmindeligt højt beløb, men ikke atypisk for de priser Scheel må betale hos de tyske handelshuse. Eksempelvis opregner Jacob von Axen et års indkøb på en 7 siders regning, tæt beskrevet med alskens kunsthåndværk. Her er det ikke småbeløb, men tusindvis af Rigsdalere, der skal betales. Intet under at Scheel i 1790'erne måtte optage lån i øst og vest. Veksler og gældsbreve på skyhøje beløb blander sig mellem regnskaberne, uden at det dog på nogen måde generer grevens købelyst.

På den hjemlige front havde Den kongelige Porcelænsfabrik en hyppigt tilbagevendende kunde i Jørgen Scheel. I 1791 køber han et kæmpemæssigt, komplet spisestel for 1054 RD og adskillige kaffe- og testel bliver det også til. Desuden er han begejstret for figurer og opsatser, ofte med et aktuelt motiv som f.eks.: »En figur der forestiller Hans kgl. Højhed Arveprins Frederik, mens han læner sig mod et træ«, 100 RD.

BOGKØB OG INTERESSER.

Jørgen Scheels mangeartede interesser kommer på flere måder frem i lyset i de bevarede regnskaber. Især hans forkærlighed for litteratur, idet han bevarer kontakten med de boghandlere han benyttede sig af under studieopholdet i Göttingen. Hos boghandler J. C. Dietrich indkøbes bl.a. »Fieldings Works 1-12« (den engelske romanforfatter Henry Fieldings værker), »Englands Historie, 1-16«, »Present state of British Empire 1-4« (det britiske emperiums nuværende tilstand), m. fl. Et værk

som »Voyage de Napel et Scicilie, 1-5« (en rejsebeskrivelse fra Sicilien) « peger frem på Scheels store udenlandsrejse med Neapel som hovedmål. Beskrivelserne af syden har sikkert skærpet hans interesse for det lille eksotiske kongedømme. I begyndelsen af 1790'erne var den franske revolution stadig et af den danske adels store diskussionsemner. At greven var velorienteret om de dramatiske tildragelser i Frankrig vidner forskellige bøger og blade om. Allerede den 24/11 1789 køber han hos boghandler Søren Gyldendal i København »Memoires sur la Bastille« og i marts 1790 »Le voyageur Francois«. Senere samme år »Revolution de Paris«, »Revolution de la France«, »Bastille devoleé et liveraision« m.fl. (disse bøger handler om revolutionen.) Det er tydeligt, at begivenhederne gør et stort indtryk, og at Scheel forsøger at følge med fra sin udkigspost på Djursland. »Webers politische Lage Europa« (et tysk værk om Europas situation efter den franske revolution) fra 1793 giver ham videre retningslinier for Europas kurs efter revolutionen.

Jørgen Scheel køber mange bøger hos Søren Gyldendal, og denne kvitterer personligt for bøgerne. På det tidspunkt var Gyldendal en særdeles fremgangsrig boghandler, der netop i 1787 var flyttet til den nu så kendte adresse i Klareboderne.

I det rolige Jylland finder Scheel tid til at eksperimentere med nye tekniske landvindinger. Bogkøbene afslører, at han vil opnå indsigt i kemi og teknik, f.eks. køber han »Chemische Experimente, 1-2«, og matematiske remedier finder han hos P. H. Hoffmann i København, idet han vil »lave en matematisk cirkel«. Hos købmand Blankensteiner ligeledes i København køber han en »electrificermaskine med opsats og termometer« og i Berlin finder Scheel »et mekanisk fløjteur«.

Helt andre facetter af grevens gøremål, både i København og på herregårdene, kommer også frem i regnskaberne. Talrige kvitteringer for blomster, frugttræer, roser og rosentræer m.m. fortæller om en anden side af herregårdenes drift, nemlig om parkerne og deres vedligeholdelse. Gl. Estrups arkiver har mange eksempler på, hvor omhyggeligt parken blev holdt. Slotsgartneren, der fik hjælp af gartnerdrenge, havde hvert år travlt med at reparere mistbænke, udbedre havens inventar og med hele tiden at være ajour med blomsterbestanden og køkkenhavens afgrøder. Herregårdens husmænd kom endvidere hvert forår for at arbejde i parken og i skoven. På Gl. Estrup var gartneren sikkert velorienteret om de nyeste strømninger indenfor havebrug. Ikke mindst fordi han fik indforskrevet blomster og træer direkte fra Holland. På dette felt forstod Scheel også at følge moden. I 1791 køber han f.eks. »Willners Gärtner« og samme år det store værk »l'Ecole du Jardin Potages«. Kartoffeldyrkningen var stadig et ret ukendt fænomen i Danmark, selvom Det kgl. Landhusholdningsselskab allerede i 1772 udsendte et propagandaskrift om kartoffeldyrkningen til hele Norden. Blandt Scheels bogkøb møntet specielt på haven finder man desuden »Hersfeldt's Garten Bibliotek« og Linnés værker.

På sine lange udenlandsrejser var Scheel ikke sen til at få fat i noget af al den

skønhed, han mødte undervejs. I Wien finder han f.eks. en række farvelagte pastelmalerier med skildringer af aktuelle personer og begivenheder. Titlerne er bl.a. »Slavehandel«, »Kaptajn Cook's død« og »General Wolff's død«. Med store omkostninger sørger Scheel for at alle indkøb sendes til Danmark, mens han selv fortsætter på sin rejse, der som nævnt fører ham til Neapel.
Selv efter hjemkomsten, hvor Scheel står overfor et hav af gældsposter, fortsætter han den livsførelse, han kender bedst. At sætte tæring efter næring forblev et ukendt begreb for Jørgen Scheeel, indtil der definitivt blev sat en stopper for hans letsind med umyndiggørelsen 1815. En kommission fik herefter til opgave a udrede de spegede tråde efter grevens vellevned, og først efter 18 års ihærdigt bogholderiarbejde, lykkedes det at komme i bund med Scheels regninger. Men da kunne man også konstatere et millionunderskud, og Jørgen Scheel blev således ansvarlig for det, der er blevet omtalt som den største private konkurs i Danmarks historie.

HENVISNINGER:

Hugo Matthiessen: En greve. G. E. C. Gads forlag, København 1954.
Landsarkvet for Nørrejylland: Gl. Estrups godsarkiv, G 269. Kvitterede regninger nr. 51-53 (1789-1805). Godsregnskaberne nr. 29-31 (1771-1784).
Rigsarkivet: Privatakiverne nr. 6278 pk. 14, regnskabsbøger og diverse regnskabspapirer 1786-1805 og udateret.

Lensgrevinde Christiane Mette Scheel, (1771-1844) Malet af Jens Juel.

Årets gang 1987

Af EJVIND RYGAARD

Den 26. 02. 87 var der generalforsamling i V. Alling forsamlingshus.
Efter Klaus Moltsens udførlige beretning gennemgik Helga Sørensen regnskabet. Begge dele blev godkendt. Ved efterfølgende valg til styrelse blev grd. Aage Kirkegaard, Fløjstrup valgt ind i stedet for Klaus Moltesen, som ikke ønskede genvalg, og værkfører Tage Thaarsti, Kristrup valgtes i stedet for Preben Strange, Assentoft, som er fraflyttet.
Derefter talte arkivar P. Bondesen fra Randers.
Ved det konstituerende møde valgtes Ejvind Rygaard som formand og Aage Kirkegaard som næstformand.
Tirsdag den 07.04.87 lagde vi ud med en Virring sogns aften i Langkastrup forsamlingshus.
Først fik vi en skildring af højdepunkterne i sognets historie meget interessant fortalt af adjunk Frits Nicolaisen, Virring. Det var lykkedes Inger Rasmussen at få samlet en del billeder, som Tage Thaasti fremviste og Aage Kirkegaard kommenterede. En vellykket aften med 75 deltagere.
Den 16.06.87 havde vi arrangeret vores aftenudflugt.Vi startede med 90 deltagere fra Auning, ud omkring Løvenholm slot og gennem skovene til Pinstrup centret, som vi fik forevist og fortalt om. Centret er jo ikke et historisk mål, men det var alligevel spændende at få et indblik i husets dagligdag. Vi fortsatte derefter til Hvilsager kirke. Her havde pastor Lars Nymark sørget for en dejlig varme, men på grund af en glædelig familiebegivenhed havde pastor Nymark overladt til Pastor Michaelsen at fortælle om kirkens historie, og den nød vi i det lune rum, for det var jo ikke en af de dejlige lune aftener, som vi førhen kunne opleve.. Aftenudflugten sluttede med kaffebord i Hvilsager forsamlingshus.
Tirsdag den 13.10.87 viste Jørgen Rasmussen, Lundby en lille del af sine lysbilleder fra Australien, og sammenholdt med hans gode fortælleevne blev det en spændende oplevelse for de 35, der var mødt op i Fausing forsamlingshus.

Den 24.11.87 skulle Biskop Høirup fra Århus have været i Assentoft borgerhus for at fortælle og vise billeder af kirker på Djursland. Han måtte desværre melde afbud på grund af sygdom, og efter ihærdige forsøg lykkedes det at få pastor em. P. Henriksen fra Randers til at komme. Han fortalte og viste lysbilleder fra Solkysten, hvor han havde virketsom præst i 28 uger som udsending fra D.K.U. Som pastor Henriksen selv sagde, »så kan en reserve jo også score mål«, og man må nok sige, at de fremmødte fik noget med sig hjem.

Den 19.01.88 holdt vi møde på Auning skole, hvor museumsinspektør Svend Nielsen, GL. Estrup talte ud fra emnet »konservatismen i bondebruget« i relation til det forestående jubilæum for stavnsbåndets ophævelse. En god og meget interessant aften for de 35, der var mødt.

Der skal her fra foreningen lyde en stor tak til Sønderhald kommune, Djurslands bank, Auning sparekasse og ikke mindst til fru Louis Hansen, Tustrup Hovedgård for pengebeløbet, som vi vil bruge til indkøb af et læseapparat til de microfilm, som vi har og efterhånden får flere af på arkivet. Foreningen kan nu få et meget kærkomment ønske opfyldt.

Arkivets adresse og åbningstid:
Den gamle inspektørbolig, Sdr. Fælledvej 2, 8963 Auning -
hver torsdag kl. 15-17 og 19-21. Lukket i skoleferier.

Indgang til arkivet. Se pilen.

FORMAND:
Gårdejer Ejvind Rygaard, Nordkystvejen 2E, Fausing, 8961 Allingåbro,
tlf. 06 48 10 39

NÆSTFORMAND:
Gårdejer Aage Kirkegaard, Fløjstrupvej 29, Fløjstrup, 8900 Randers,
tlf. 06 49 43 03

KASSERER:
Fru Helga Sørensen, Enghavevej 6, Årslev, 8900 Randers,
tlf. 06 49 13 40

SEKRETÆR:
Museumsinspektør Vibeke Nielsen, Skovdalsvej 15, 8963 Auning,
tlf. 06 48 36 78

ØVRIGE BESTYRELSESMEDLEMMER:
Sognepræst Jørgen Michaelsen, Præstegårdsvej 4, Øster Alling, 8963 Auning,
tlf. 06 49 20 46
Fru Else Lund, Skråvejen 2, Assentoft, 8900 Randers,
tlf. 06 49 56 47.
Fru Inger Rasmussen, Grenåvej 241, Langkastrup, 8900 Randers,
tlf. 06 49 44 97
Værkfører Tage Thaarsti, Ny Grenåvej 105, 8900 Randers,
tlf. 06 42 76 76

VALGT AF BYRÅDET:
Gårdejer Nikolaj Brøsted, Lunden 4, Lundby, 8961 Allingåbro,
tlf. 06 48 13 70

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 1987 kan indtil 1. juni afhentes hos ovennævnte bestyrelsesmedlemmer for 40 kr. pr. stk.. Derefter kun på ekspeditionsadressen: Helga Sørensen, Enghavevej 6, Årslev, 8900 Randers, tlf. 06 49 13 40.
Enkelte overkudseksemplarer fra årene 1978 - 1986 kan kun rekvireres hos ekspeditionen.